

HRVATSKI RENESANSNI UMJETNICI NA DVORU MATIJE KORVINA

Cvito Fisković

Kralj Matija Korvin okupio je na svom dvoru u Budimu, kao što je poznato, nekoliko likovnih umjetnika, znanstvenika i književnika. Među njima bijaše i Ivan Duknović Trogiraniin koji se već isticao svojim kiparskim radom u Italiji imenom Iohannes Dalmata. Što je sve Duknović u Budimu tada radio i kakav mu zadatak bijaše povjeren, danas je teško reći, ali je očito da to bijahu kiparska djela koja su trebala uveličati slavičnog kralja poljepšavanjem njegova dvora u Budimu, i ljetnog dvora u Višegradu na Dunavu, koji su srušeni nakon provale Turaka u Mađarsku.

Povjesnik Antonius Bonfinius, Korvinov suvremenik, opisao je ta umjetnička djela i divio se ljepoti kipova koji prikazivahu kralja i njegovu rodbinu, antičke i junačke likove i raznolike ukrase, više da istakne kraljevu slavu i smisao za raskoš, a manje likovnu sposobnost i darovitost kipara koji ih podigoše i izradiše, što uostalom u doba renesansnog dodvoravanja vladajućim ličnostima i bijaše uobičajeno. On stoga ne spomenu među njima ni Duknovića. Međutim, postoje osim starih pisaca i dvije izvorne, onodobne, pouzdane potvrde koje svjedoče da je Ivan Duknović, zvan Ioannes Dalmata, sudjelovao u tom pothvatu.

Prva je potvrda darovnica kojom je kralj Matijaš dok je boravio u Beču 25. srpnja 1488. u suglasju s kraljicom Beatričom svojom supru-

gom, darovao: »majstoru Ivanu Duknoviću iz Trogira« dvorac Majkovec, nekoć u križevačkoj županiji, da mu se tim oduži, zapravo nadoknadi time novac koji mu dugovaše za umjetničke radove. Kralj bijaše taj utvrđeni dvorac oteo Bartolu, vranskom predstojniku, koji se bio zajedno s Lovrom Iločkim pobunio protiv njega, stoga Bartol oružjem protjera Duknovića s netom darovanog mu imanja, te kralj Matija u srpnju 1489. naredi hrvatskom banu i ostalim predstavnicima svoje vlasti da brane i puste Duknovića mirno uživati darovani posjed.

To je, dakle, druga, ponovna potvrda Duknovićeva rada, posvjedočenog ponovno kraljevim riječima:

»Želimo našeg iskreno voljenog, plemenitog majstora Ivana iz Trogira kipara mramorja sačuvati, u mirnom i potpunom vlasništvu dvorca Majkovca u kraljevstvu našem Slavoniji, a u županiji križevačkoj.«

Usprkos tome Duknović nije uživao ni utvrđeni dvorac ni imanje, jer dok se o tome sporio s bivšim vlasnicima, kralj je umro.

Dubrovački povjesnik Ludovik Crijević, koji je neko vrijeme proboravio na dvoru Matije Korvina u Budimu među poznatim humanistima, u svom djelu »Komentari o mojem vremenu«, u kojem je iznio, odgojen u Parizu, kritički stav prema visokom svećenstvu, vladaru i mnogim događajima, zabilježio je među ostalim i Korvinov odnos prema Duknoviću. Pod naslovom »Ivan Dalmata slavni kipar izigran kraljevom darežljivošću«, Crijević piše:

»Živio je u Ugarskoj Ivan Duknović, znamenit kipar svoga vremena. Budući da mu je kralj Matija Korvin dugovao mnogo zlata za neka izvanredna djela koja mu je ovaj na njegov zahtjev izradio, darovao mu je neki dvorac uz rijeku Savu sa dosta prostranim imanjem i velikim brojem kmetova da mu ne bi morao isplatiti novac koji mu je uvijek nedostajao zbog golemih troškova. A učinio je to ili zato što je želio da umjetnika podigne do viteškog staleža — silno se naime zanosio da proslavi ono što je nepoznato — ili zato što je darivajući nesigurno imanje, kako je bio lukav, htio podvaliti umjetniku i uštedjeti svoj novac.

Čim je dakle kipar opazio da mu je kraljeva povlastica oduzeta i da je isto tako ostao bez zaslužene nagrade — prior ga je, dakako, bio izbacio iz svoga posjeda pošto je iznenada zauzeo dvorac — počeo se ne samo tužiti na nepravdu protivnika nego i sumnjati u darežljivost kralja Matije kao da je prevaren lukavim darom. I zaista, ako je kralj svjesno prenio tuđe imanje na kipare kome je dugovao goleme svote novca, s pravom je osumnjičen zbog prevare. Jer kiparu je trebalo is-

platiti nagradu iz kraljevskog, a ne tuđeg fonda, i to nagradu koja odgovara njegovu položaju. A to tim više što je imanje s dvorcem pripalo ne kiparu već vitezu koji je po staroj uredbi kraljeva morao k tome i u vojsci služiti i kraljevstvo oružjem braniti od neprijatelja»².

Iz tog pisanja povjesnika Ludovika Crijevića, koje iznijeh prema hrvatskom prijevodu Vedrana Gliga, vidi se zlosretan uspjeh hrvatskog kipara na budimskom kraljevskom dvoru, a ujedno i poštovanje i vrednovanje ovog dubrovačkog povjesnika Duknovićeva likovnog stvaralaštva. Ali neće biti to jedina njegova nesreća, veću će doživjeti njegova budimska djela. Uništiše ih i oštetiše Osmanlije pri osvajanju Budima, rušenju i pljački kraljevskog dvora. Ostadoše tek ulomci od kojih neki otkrivaju Duknovićevu ruku, istančanost izradbe i čvrsti stav reljefnih i zaobljenih likova, vješti i skladni način kompozicije i bogatstvo i živost ukrasnih motiva. Po svemu tome, uspoređujući ih s njegovim djelima u Italiji i u Trogiru, može se u ruševini ljetnikovca Matije Korvina u Višegradu prepoznati uspjeta Duknovićeva djela. Višegradska česma s bogatom reljefnom ogradom, razigranim i slikovitim kipom mladog Herakla koji svladava lernejsku hidru, na vrhu česme kojoj se bogati oblik dao uspješno iako ne u cjelini obnoviti iz sačuvanih komada. To djelo prikazuje Duknovićevo snalaženje u građevinskoj cjelini, uklapanje i usklađivanje kiparstva sred građevinskog prostora kao naglaska zrele istančane renesanse u gotičko-renesansnu sredinu, naglaska koji usklađuje česmu, živo blistavo srce ljetnikovca s okolnim krajolikom i širokom svjetlošću neba³. Time je ovaj Hrvat s Jadrana i Sredozemlja unio u panonski kraj ljepotu Juga. Kada sam 1968. godine prepoznao u Trogiru krilatog dječaka s Cipikovim grbom nalik na mladog Herakla s višegradske česme kao Duknovićev rad⁴, složih se s mišljenjem P. Mellerera, uz koje je pristao i K. Prijatelj, da je Duknović stvaralac Korvinove česme, jednog od najljepših djela ugarske renesanse, u što sumnjaju J. Balogh i M. Hejj. Međutim ni K. Prijatelj⁵ ni meni obrazloženja te dvojice se ne čine uvjerljiva, jer su oskudna pri razmatranju usporedbi.

Pri izradbi reljefa na ogradi česme primjećuje se lošija i vrsnija izradba pa bi trebalo neke od tih, osobito reljef s češkim grbom, smatrati, kao i još poneku pojedinost s drugih ogradnih ploča, radom Duknovićevih pomoćnika pri izradi česme kojoj je on zamislio cjelinu u renesansnom rasporedu.

Sasma je uvjerljivo pripisivanje Duknoviću kamenog reljefa tzv. žrtvenika iz Diósgyőra u Budimpeštanskom muzeju.⁶ To je triptih Bogorodi-

ce u raskošnoj bogato nabranoj odjeći koja joj pokriva potpuno prijestolje s golim sinom punanih oblika u naručaju između dviju svetica. Sva ta tri jedra svetačka lika u razigranim bogatim odjećama, iako ih Osmanlije oštetiše, istim bijesom kao i reljefe naših majstora u hvarskoj stolnoj crkvi 1571. godine, pojačavaju uvid u vrsnoću i značaj prinosa hrvatskih umjetnika širenju renesanse na Dunavu, tim više što nas taj oltarni triptih upućuje da su i ostala Duknovičeva djela u Budimu i u kraljevskom dvoru bila vrijedna.

To se vidi i iz pohvala koje mu je kralj Matija Korvin uputio 1488. i 1489. godine, a Jolanda Balogh naglasila njihovu vrijednost pri ocjenjivanju kraljeva uvažavanja Duknovičeve darovitosti ne samo kod Korvina već i kod drugih vladara.

Duknoviću se iz njegova boravka u Ugarskoj pripisuju još neki reljefi, među kojima su i poprsni portreti Korvina i njegove supruge kraljice Beatrice, ali među povjesničarima umjetnosti postoji još nesuglasje da li ih je on izradio, jer su uvidi u Duknovičev rad u toj zemlji još neistraženi i neusklađeni, a ponekad i površni. Njegovo djelovanje tamo i u Italiji, gdje mu je sada R. Cordella otkrio odjednom sedam radova,⁷ o čemu ću posebno izvijestiti, zaslužuje veću pažnju i cjelovitije će prikazati njegovu darovitost, a barem smo mi to dužni nastaviti.

Neistraženi su i radovi onih hrvatskih kipara i graditelja iz Dalmacije koji su u cvjetno doba ugarske renesanse boravili oko 1486—1487. u Budimu i Mađarskoj. Njih je Korvin poznao, znajući očito za sposobnost iskušanih⁸ dalmatinskih klesarskih radionica, a možda ih je okupio i sam Duknović koji je upravo tih godina vjerojatno odlučivao, pored talijanskih majstora, o kiparskim i građevnim poslovima na kraljevskom dvoru. Među njima bijaše Trogirani Ivan Grubanić koji je nosio častni naziv »kipar Prevedrog kralja u Budimu«. On je umro u tom gradu 1488. godine i iz njegove oporuke se doznaje da posjedovao imanje u Šibeniku, a u Zadru vlastitu kuću i radionicu snabdjevenu građom i alatom, prema čemu bi se moglo zaključiti da bijaše poznati majstor, a i sin priznate građanske obitelji, jer mu je otac oslovljavan sa ser, gospodin. Poveo je sa sobom u Budim i svoga učenika Petra, sina Rada Busanina iz Trogira, vjerojatno onog kipara Petra Trogiranina čije sam radove našao u Rabu s oznakama i motivima Duknovičevih djela. Splitski kipar Luka de la Festa, prozvan vjerojatno po svojim reljefnim vijenicima voća i cvijeća, koji se u doba renesanse nazivahu »feste«, motiva sačuvanog i u Budimu, nazivan je također kao i Grubanić, kraljevski kipar

»lapicida regie maestatis«, i stekao čak i u Budimu kuću, po čemu bi se reklo da zarađivaše dosta svojim umijećem. Uz njih su u mađarskoj prijestolnici radili kipari Hvaranin Miho Puhera, Bračanin Marin Vladić, učenik Nikole Firentinca, dva Zadrana Frano Radov i Juraj Librarij. Njihovi radovi još nisu prepoznati u Budimu, što nas nimalo ne čudi, jer tamo još nisu konačno određena ni pripisana djela pojedinim i poznatijim talijanskim umjetnicima Korvinova vremena.

Našima rad svakako jamče i potvrđuju njihova imena, zajednička suradnja, boravak u Budimu i povratak u domovinu, u koju se osim Grubanića, umrlog u Budimu, vratiše, kao i Duknović nakon Korvinove smrti.

U posljednje vrijeme sam tragao za njihovim djelima i prepoznah nekoliko Duknovićevih djela u Trogiru,⁹ jedno vjerojatno u Rabu, a radove ostalih u oba ta grada i u Senju preko kojeg je išla veza između hrvatske obale i Budima,¹⁰ pa je poneki rad možda Valentina Jurjeva dopro do Orebića i Senja.¹¹ Sve sam ih objavio jer povezuju hrvatsku, talijansku i ugarsku umjetnost, ali ta se veza ne odnosi samo na Budim ni na krug hrvatskih umjetnika oko Korvina, već ih mađarska povjesničarka Mařia Sándor uočava, pišući 1984. godine o renesansi u Baranji, u nekim građevinskim ukrasnim motivima koji se vide u Peći i u drugim mađarskim gradovima i povezuje ih s onim na renesansnim građevinama Dubrovnička, Hvara i Trogira.¹² Među hrvatskim umjetnicima koji se isticalu u Ugarskoj, stari pisci spominju graditelja i kipara Jakova Trogirana koji je radio, prema njima, brončane i kamene kipove u Budimu, ali je njegova djelatnost još nedokazana, dok nam je kipar Vicko Dubrovčanin 1513. godine na crkvi sv. Martina u Lipanyma potpisao svoj reljef, kao što i arhivski dokumenti potvrđuju srebrne i pozlaćene umjetnine, krčage i ukrašeni pribor za jelo, koje je Dubrovačka Republika slala na dar Matiji Korvinu, a kovali su ih dubrovački zlatari, čija nam je imena i rad otkrio Dubrovački arhiv i o kojima sam pisao u svojim »Dubrovačkim zlatarima«, ali te raskošne umjetnine nisu još u Mađarskoj pronađene.¹³ Usprkos, dakle, teškim gubicima koje je likovna umjetnost renesanse u Mađarskoj pretrpjela, ipak je udio naših umjetnika u njoj, a time i u srednjoj Evropi, vidljiv i zajamčen.

BILJEŠKE

- ¹ I. Kukuljević, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb 1858. str. 58.
- ² Hrvatski latinisti I, Pet stoljeća hrvatske književnosti 2, Zagreb 1969. str. 328.
- ³ M. Héjji, Le château royal de Visegrád, Budapest 1970, str. 20, 33, 34, 35, tabla 1, 6, 7, 8 — 13.
- ⁴ C. Fisković, Duknovičeva vrata Cipikove palače u Trogiru, Peristil 10—11. Zagreb 1967—1968; C. Fisković, La scoperta del portale e del putto di Ivan Duknović a Trogir. Actes de XX Congrès international d'histoire de l'art. Budapest 15—20 IX 1972.
- ⁵ K. Prijatelj, Ivan Duknović, Zagreb 1957, str. 29, sl. 39—48.
- ⁶ J. Balogh, Ioannes Duknovich de Tragurio, Acta historiae artium Academiae scientiarum hungaricae. VII, fasc. I—2, Budapest 1960 sl. 40; K. Prijatelj, o. c. sl. 38.
- ⁷ R. Cordella, L'altare della »Madona della palla« di Giovanni Dalmata. Norcia »Una Mostra, un restauro«, Norcia 1982; R. Cordella, Restaurate due sculture di Giovanni Dalmata »Una mostra, un restauro«. Norcia 1984.
- ⁸ C. Fisković, Umjetničke veze Mađarske i Dalmacije u srednjem vijeku i renesansi. »Mogućnosti«, Split 1965, br. 4—5, str. 494—511.
- ⁹ C. Fisković, Ivan Duknović Dalmata, Actes des journées, internationales de l'histoire de l'art »Les problèmes du gothique et la Renaissance et l'art de l'Europe centrale«, 4—8. V 1965. Acta historiae artium Academiae scientiarum hungaricae XIII, fasc. 1—3. Budapest 1967. str. 267.
- ¹⁰ C. Fisković, Prilog poznavanju kiparstva i graditeljstva 15. i 16. stoljeća u Rabu, Rabski zbornik, Zagreb 1987, str. 321.
- ¹¹ C. Fisković. Iz Duknovičeva kruga u Trogiru i Mađarskoj. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 23, Split 1983, str. 193.
- ¹² G. Sándor Mária, Reneszánsz Baranyában, Budapest 1984.
- ¹³ C. Fisković, Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća, Starohrvatska prosvjeta III serija, sv. 1. Zagreb 1949, str. 189—190.